

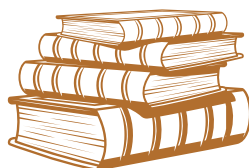
Turinys

5 skyrius. Mokykla be mokyklos – kasdienė išmintis

1. Vaizdingi posakiai, arba frazeologizmai	8
2. Kodėl darbšti kaip bitė, o gudri kaip lapė?	9
Bitė darbininkė	9
„Bitės“	9
„Kas yra bičiulis?“	10
„Bitės ginklas“	11
Janina Degutytė „Bitutė“	11
Jonas Mekas „Ramū...“	12
Lapė gudruolė	13
Ezopas „Varna ir lapė“	13
„Lapė ir vynuogės“	14
Džanis Rodaris „Lapė fotografė“	14
3. Pasakojimai-pamokos apie žvėris ir žmones	16
Ezopas „Povas ir gervė“	17
„Žiogas ir skruzdės“	17
„Nendrė ir alyvmedis“	18
„Nesutarią žemdirbio vaikai“	18
„Keleiviai ir lokys“	19
„Piemens juokai“	20
Simonas Stanevičius „Žmogus ir levas“	20
„Levas ir žmogus“	21
4. Liaudies protų mūšiai	24
Mįslės	25
5. Linksmosios poezijos pamokos	26
Sigitas Geda „Vaikai po lelijom“	27
Vladas Braziūnas „Kuosa Kro nuklausio vaiko mintis“	29
6. Kalbos linksmybės.....	30
Greitakalbės.....	31
7. Juokas – dalykas rimtas.....	32
Anekdotai.....	32
Įsivertiname	35

6 skyrius. Tiesa – drąsa?

1. Gudrauk, kad išliktum	38
„Gudri mergina“	38
„Kaip čigonas žaltį priveikė“	40
„Giltinė kūma“	44
„Tėvo auka“	47
2. Melai ir pokštai.....	49
Melų pasakos	49
Kazys Boruta „Jurgio Paketurio klajonės“ (ištrauka).....	51

3. Kai viskas apvirsta aukštyn kojom	54
Užgavėnių persirengėliai	54
Venecijos karnavalas	55
4. Melo trumpos kojos	57
„Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas“	57
„Vargšas ir besotis“	60
5. Kai lieki be kaukės	63
„Apie du brolius – sukčių ir teisingą“	64
„Jokūbas ir žvejys“	68
6. Stebuklai	74
„Stebuklingas akmeniukas“	74
„Troškimų akmenėlis“	79
„Kalade paverstas jaunikaitis“	80
„Devyniabolė“	86
Įsivertiname	91

7 skyrius. Kitokios pasakos

1. Pasaka virsta drama	94
Aldona Liobytė „Devyniabolė“	95
2. Pasaka virsta poezija.....	107
„Apie Eglę ir Žilviną“	108
Salomėja Nėris „Eglė žalčių karalienė“ (<i>ištraukos</i>)	112
Aidas Marčėnas „Vakaras prie jūros“	122
3. „Auksinės žuvelės“ tema kitaip.....	125
Sigitas Poškus „Žvejys ir marių didžuvė“	126
4. „Košės puodo“ tema kitaip	131
Janošas „Saldi košė“	131
5. Literatūrinių pasakų klasika	135
Hansas Kristianas Anderseną „Nauji karaliaus drabužiai“	135
Oskaras Vaildas „Laimingasis Princas“	140
Oskaras Milašius „Saulėgraža“	151
6. Ar tai pasaka?	155
Astrida Lindgren „Mijo, mano Mijo“ (<i>ištrauka</i>).....	155
Įsivertiname	162
Žodynėlis.....	163
Literatūros šaltinių sąrašas	166
Iliustracijų šaltinių sąrašas	167

e-lankos.lt/paz5

5 skyrius

Mokykla be mokyklos – kasdienė išmintis

Ką turėtumėte išmokti?

- Atpažinti patarlę, pasakėčią, mįslę, anekdotą, nusakyti jų bruožus.
- Paaiškinti, kodėl tautosakoje ar kituose tekstuose gyvūnams priskiriami vis tie patys bruožai.
- Stebėti, kaip ir kodėl tautosakoje ir literatūroje žaidžiama žodžiu.
- Sukurti pasakėčią.

Skyriaus įvadas

Mokomasi ne tik mokykloje. Daug ko moko ir mūsų kalba. Juk kalbant tą patį dalyką galima pasakyti paprastai, bet įmanoma papasakoti ir vaizdingai. Žvelgiant iš šalies galima pasakyti nešališkai, o galima parinkti žodžius, kurie vertintų pasakojamus dalykus. Kalboje apstu vaizdingų posakių, arba frazeologizmų, nusistovėjusių palyginimų. Be to, vaizdingi pasakymai, palyginimai, trumpi pasakojimai prisimenami, kai norima ką nors patarti, perspėti, o gal ir pajuokti kieno nors netinkamą elgesį.

Kaip suprasti?

Trumpi, į kalbą įpinami pamokantys pasakymai vadinami **patarlėmis** ir **priežodžiais**. Patarlės trumpai aptaria kokį nors bendresnį gyvenimo reiškinį ir tarsi pasako visiems privalomą taisyklę. Taigi sakant patarlę yra vertinama. Pavyzdžiui, pasakymais „darbšti kaip bitė“, „gudri kaip lapė“ yra įvertinamos žmogaus savybės. Neretai pamokymas gali būti išplėtotas į nedidelį pasakojimą, vadinamą **pasakėčia**. Kartais pasakėčia yra tarsi koku pavyzdžiu iliustruota patarlė. Juoką keliantys, kartais pašiepiantys arba į gyvenimo dviprasmybes dėmesį atkreipiantys trumpi pasakojimai vadinami **anekdotais**.

Pajuokavimai kalboje nebūtinai yra pamokantys, bet visuomet vaizdingi. Kalboje esama nemąža žaismingų dalykų, sąmojų, kurie atkreipia dėmesį į kalbos skambesį, tariamų žodžių skambėjimo sąsajas su jų reikšmėmis. Tai aštima poezijai, nes joje taip pat yra daug žaidimo žodžiais ir jų skambesiu.

Taigi šiame skyriuje aptarsime vaizdingus posakius, gilinsimės į patarlių ir priežodžių kilmę, diskutuosime apie pasakėčiose atsiskleidžiančias vertybes, stebėsime, kaip smulkioji tautosaka padarė įtaką šiuolaikinei literatūrai, ypač poezijai.

1. VAIZDINGI POSAKIAI, ARBA FRAZELOGIZMAI

Kaip suprasti?

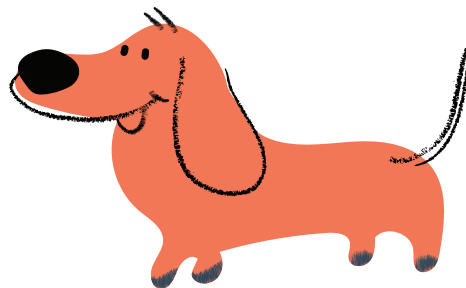
Suprasti liaudišką vaizdingą posakį ne taip jau paprasta. Juk **frazelogizmai** – tai tokie posakiai, kuriais vienaip kas nors pasakoma, tačiau jie reiškia visai ką kita. Vienas, žiūrėdamas į ką nors, kas jam labai patinka, pasako „koks grožis“, o kitas vaizdingiau – „akių atitraukti negaliu“. Vienas pasižada „aš šį žodį įsidėmėsiu“, o kitas – „aš tą žodį įsikalsiu į galvą“.

- Štai dvi skiltys pasakymų. Pirmoje – vaizdingi posakiai, antroje – tie patys dalykai, pasakyti paprastai. Atrinkite, kurie vienoje ir kitoje skiltyje esantys pasakymai atitinka pagal turinį. Kas sieja visus pirmoje skiltyje esančius vaizdingus posakius?

Jis nuėjo šuns keliais.	Visas darbas veltui.
Visą triūsą šuo ant uodegos nusinešė.	Jis labai blogai elgiasi.
Aš ten buvau šuns vietoje.	Niekas nesužinos.
Tinka, kaip šuniui penkta koja.	Ten manęs niekas nepaisė.
Nė šuo nesulos.	Visiškai netinka.

- Paaiškinkite šių frazeologizmų reikšmes.

- Kišenė neleidžia.
- Matysi kaip savo ausis.
- Galvą laužyti.
- Iš kailio nertis.
- Žodį laužyti.
- Šaukštai po pietų.

- Prisiminkite arba raskite daugiau frazeologizmų ir paaiškinkite jų reikšmes.

2. KODĖL DARBŠTI KAIP BITĖ, O GUDRI KAIP LAPĖ?

Jau minėjome, kad kalba vertina. Bet kodėl ji vertina būtent taip, o ne kitaip? Kodėl bitės laikomos darbščiomis, o lapės gudriomis? Į šiuos klausimus atsakysime pasidomėję, ką apie bites ir lapes kalba lietuvių liaudies pasakojimai.

Bitė darbininkė

BITĖS

(etnografinis aprašymas)

Nuo seniausių laikų bitė lietuviams buvo darbštumo ir darbo pasidailijimo, kolektyvinio darbo pavyzdžiu. Bitės gyvena aviliuose. Motinėle vadinama bitė, kuri deda kiaušinėlius. Be motinėlės negalėtų bitės išgyventi. Šeimoje motinėlė yra tik viena. Avilyje dar yra tranai ir bitės darbininkės. Tranai – tarsi bičių tėvai. Bitės darbininkės nudirba visus darbus: neša vandenį, iš gėlių renka nektarą, iš jo atsiranda medus, taip pat renka žiedadulkes – iš jų gamina bičių duoną. Bitės darbininkės maitina ką tik iš kiaušinių išsiritusias biteles, gamina vašką, kitas bičių gyvenimui reikalingas medžiagas. Bitė ne tik darbšti, bet ir mėgsta švarą, dažnai puola suprakaitavusį, nevalyvą žmogų. Daugeliu atžvilgių bitės gyvenimas panašus į žmogaus: jos gyvena šeimomis, dirba naudingą darbą, tvarkosi ir t. t., todėl apie bites sakoma ne „gaišta“, o „miršta“.

Senoviniai bičių aviliai. XX a. pirma pusė

5

6

7

Aptariame tekstą

1. Kaip bitės pasidalija darbus?
2. Kuo bitės gyvenimas yra panašus į žmogaus gyvenimą?

KAS YRA BIČIULIS?

(etnografinis aprašymas)

Bitininkas turi būti teisingas, vaišingas, nešykštus, ramus žmogus. Jei šykštus ir ypač jei nesugyvena su kaimynais, bitės prie tokio žmogaus nebūna, jos išskrenda arba numiršta. Bitės laikytos išmintingomis – savininko, gero žmogaus jos negelia, bet labai nemėgsta piktų žmonių. Taigi bitės tarsi pačios pasirenka, pas ką būti. Kartu su pakviestu kaimynu kopinėjant medų, dalijantis spiečiais, susibičiuliuojama, tampama draugais, beveik giminėmis per bites, bičiuliais. Bičiuliai nesipyksta, nepavydi vienas kitam.

Aptariame tekstą

1. Kokie būdo bruožai būdingi bitininkui?
2. Kodėl bitės laikytos išmintingomis?
3. Paaiškinkite, kas yra bičiuliai.
4. Paaiškinkite, kaip suprantate žodį „bičiulis“. Kuo bičiulis skiriasi nuo draugo?
5. Perskaitykite patarles apie bites, bitininkystę ir bičiulystę. Remdamiesi skaitytais bičių ir bitininkų gyvenimo aprašymais, paaiškinkite, ką reiškia šios patarlės.
  - Viena bitė avilin neprineša medaus.
  - Mirė bitė – nėra nė bičiulystės.
  - Kas myli bites, tą ir Dievas myli.
  - Bitės saldus medus, bet sunkus darbas.
  - Ant visų žolynų bitelės leidžiasi, bet ne nuo visų medų ima.
  - Bitė pikta, kai darbo neturi, o žmogus – kai per daug turi.
  - Bitė ne ėda, bet valgo.

Tyrimas

Pasikvieskite į klasę bitininką ir paprašykite, kad jis papasakotų, kaip šandien žvelgiama į senuosius bitininkystės papročius. Kokių papročių vis dar laikomasi? Ką apie bites galvoja šiandienos bitininkai? Kuo, anot jų, bitės panašios į žmones?

BITĖS GINKLAS

Dievas sukūrė visus gyvūnus ir leido kiekvienam pasirinkti sau ginklą. Kiškis pasiėmė ilgas kojas, ežys – aštrius ir smailius dyglius, šuo – aštrius dantis, ožys – smailius ragus. Kai atėjo eilė bitei, ji prašė Dievo tokio geluonio, jog kiekvienas gyvulys, kurį ji įgelsianti, mirtų. Bet ji to negavo, atvirkščiai – jei kam nors įgels, pati turės mirti. Taip ir yra.

Aptariame tekstą

1. Įgėlusi ir palikusi geluonį, bitė iš tiesų miršta. Pasvarstykite, kas būtų, jei ir ši bitės gyvenimo savybė persikeltų į žmonių gyvenimą.
2. Atspėkite mįslę ir paaiškinkite, kaip ją supratote: „Mažas mažas vabaliukas / Gale aštrus kirveliukas.“

Lietuvių rašytoja **Janina Degutytė** (1928–1990 m.) gimė Kaunė. Dirbo redaktore, vertėja, mokytoja. Daugiausia rašė eilėraščius ir pasakas vaikams. Poezija jai padėjo atitrūkti nuo sudėtingos gyvenimo kasdienybės.

BITUTĖ

1 Kas ten skraido visą dieną, Pailsėt negali – Su dryžuotu sijonėliu Ir plonais sparneliais?	3 Tai bitutė triūsia, pluša Tarp margų gėlelių – Su dryžuotu sijonėliu Ir plonais sparneliais.
2 Kas ten šnabžda raudongalviui Dobilui į ausį? Kas ten saulės spindulėliais Sau burnelę prausia?	4 Bitė renka saldų medų Po geltoną lašą. O kokiam gi ašotėly Bitė medų neša?

Aptariame tekstą

1. Kokie išoriniai bitės bruožai minimi eilėraštyje?
2. Koks bitės gyvenimo epizodas aprašomas eilėraštyje?
3. Palyginkite eilėrašį su anksčiau pateiktais bitės aprašymais. Kokias jos savybes pabrėžia poetė?
4. Ar šis eilėraštis ko nors moko? Atsakymą pagrįskite.